

In alle pleidooien van de SKA blijft ietwat onderbelicht dat dit vrijheidsrecht zich niet alleen richt tot de overheid, maar ook tot de burgers in hun onderlinge verkeer. Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging houdt wel degelijk ook in dat mensen zich dienen te onthouden van het uitoefenen van ontoelaatbare druk op hun medemensen op het gebied van godsdienst en levensovertuiging. De gang van zaken in de Scientology Kerk lijkt ons niet geheel met dat aspect van het grondrecht in overeenstemming. Wij menen dat de SKA – en wat ons betreft de Kerk als geheel – er verstandig aan zou doen zich te beraden op mogelijkheden om haar procedures en handelwijze in die zin aan te passen, dat de druk op leden om binnen de Kerk actief te blijven vermindert. In dat verband wijzen wij op de noodzaak zorgvuldiger voorlichting te bieden aan aspirant-leden over de trainingen en auditing, de achterliggende filosofie, de tarieven van de onderscheiden diensten en het functioneren van de organisatie. Ook activiteiten als dianetics en Narconon vergen een zuiverder produktvoorlichting, waarbij onder meer de relatie tot de Scientology-organisatie en -leer duidelijk wordt uiteengezet. Het straffen- en beloningstelsel en de verschillende procedures om leden aan de organisatie te binden of gebonden te houden verdienen tevens aan een heroverweging te worden onderworpen. Gegeven haar opvattingen over dit grondrecht mag van de Kerk worden verwacht dat zij haar eigen handelen met de geest van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging doet stroken en dat zij zoveel mogelijk tracht te voorkomen dat haar uitgerekend op die grond verwijten zouden kunnen worden gemaakt.

Naar onze mening komen de activiteiten van de Scientology Kerk ook in botsing met een ander beginsel, waarop zij zelf voortdurend hamert, namelijk de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, tegenwoordig als grondrecht neergelegd in artikel 10 van de Grondwet. Wij hebben hierbij het oog op twee aspecten: de vorming van dossiers, waarin de auditing-sessies worden weergegeven (de preclear-folders), en het gebruik van de E-meter bij het auditeren. Wij hebben al vastgesteld dat de dossiers die over geauditeerden worden aangelegd zeer gevoelige gegevens bevatten. De Kerk onderkent dat en heeft daarom maatregelen getroffen de dossiers af te schermen voor de ogen van onbevoegden. De vraag is alleen wie onbevoegd is. Afgezien van de betrokken auditor en case-supervisor hebben diverse functionarissen toegang tot de dossiers, zoals de leiding van de Kerk (vroeger het GO), de ethics-officer, terwijl voorts ieder die auditeert toegang heeft tot de ruimte waar de dossiers zijn opgeborgen. Hoewel enkelen anders beweren hebben de meeste informanten ons meegedeeld dat de dossiers onmiddellijk worden benut wanneer een betrokkene zich tegen de Kerk keert en soms ook een rol spelen bij het bewegen van cursisten tot het volgen van meer cursussen, dan wel bij het verwijderen van iemand uit de Kerk. Dat doet ten minste betwijfelen of deze dossiers, zoals de SKA stelt, uitsluitend van belang zijn in het auditing-proces. Wie er ook inzage heeft in de dossiers, de geauditeerden zelf hebben dat recht niet. Zij hebben zelfs niet het recht om hun dossier op te vragen wanneer zij besluiten om hun relatie met de Kerk te beëindigen. Wie de neiging zou hebben hieraan schouderophalend voorbij te gaan, moet zich eens proberen voor te stellen welke reactie zou worden opgeroepen, wanneer een gevestigd kerkgenootschap als de Rooms-Katholieke Kerk zou besluiten om uit een oogpunt van geestelijke begeleiding van de gelovigen voortaan nauwkeurige dossiers te gaan aanleggen van hetgeen bij de biecht wordt besproken.

De bescherming van de persoonlijke levenssfeer komt naar ons oordeel ook in het geding bij het gebruik in de Scientology-praktijk van de E-meter, een instrument waarvan wij reeds hebben aangetoond dat het zich qua principe noch werking fundamenteel onderscheidt van een leugendetector. Het doet hier niet ter zake dat dit instrument, zoals wordt beweerd, weinig effectief is. Wel is relevant dat met de E-meter wordt beoogd processen in

de geest, waarvan de geauditeerde zich zelf niet bewust is, zichtbaar te maken. Daarmee rijst de vraag in hoeverre inbreuk wordt gemaakt op de geestelijke integriteit van de geauditeerde. Wij zien hier het merkwaaardige beeld van een organisatie, die enerzijds (met name in het buitenland) activiteiten ontplooit gericht op privacy-bescherming en uit dien hoofde kritiek oefent op bij voorbeeld politie en andere overheidsorganen die met hun geautomatiseerde gegevensverzamelingen de privacy van de burger bedreigen, en anderzijds niet schroomt zelf uiterst gevoelige gegevens van aanhangers in dossiers vast te leggen. Laten wij – hoewel wij ook daarover twijfel gerechtvaardigd achten – aannemen dat de registratie van deze gegevens inderdaad onmisbaar is in het auditing-proces en dat de geauditeerde willens en wetens met deze handelwijze instemt. Kan men dan in redelijkheid stellen dat de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene wordt bedreigd? Naar onze mening wel degelijk, omdat bedenkingen kunnen worden aangevoerd zowel tegen de wijze van verkrijging van de gegevens als tegen de waarborgen waarmee de gegevensverzamelingen zijn omgeven. Wat het eerste facet betreft, zal de vastlegging van de gegevens uit auditing-sessies in de regel wel plaatsvinden met medeweten van de geauditeerde, maar is het – afgezien van het feit dat instemming van de betrokkene op zich zelf nog niet betekent dat registratie zijn persoonlijke levenssfeer niet zou bedreigen – de vraag of de geauditeerde werkelijk instemt met de registratie van alle concrete gegevens die auditing oplevert. Het feit dat de auditor met behulp van de E-meter stelselmatig inspeelt op onbewuste reacties van de geauditeerde versterkt deze bedenking. Het tweede bezwaarlijke facet, de waarborgen rond de dossiers, geldt de gesignaleerde ruimte in het gebruik van en de toegang tot de dossiers en bovendien de positie van de geauditeerde. Deze laatste zou ons inziens niet alleen het recht moeten bezitten om de opname van bepaalde gegevens in het dossier te weigeren, maar ook het recht op inzage en het recht om zelf te bepalen wat er met het dossier gebeurt bij het verlaten van de organisatie. Laten wij dit aan de Scientology Kerk voorhouden. In de westerse wereld is de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer algemeen erkend als één van de grondslagen van onze rechtsorde. Dit grondrecht voor elke burger, in ons land neergelegd in artikel 10 van de Grondwet, stelt tevens de norm voor een ieder die «privacy-gevoelige» handelingen verricht. Met betrekking tot persoonsregistraties is de wetgever momenteel doende deze norm te concretiseren¹¹⁶. De Scientology Kerk zou ons inziens in de geest van de toelichting op het desbetreffende wetsontwerp handelen, indien zij, vooruitlopend op eventuele wettelijke regels, haar eigen procedures bij wijze van zelfregulering aan een kritische toetsing zou onderwerpen en op korte termijn geëigende maatregelen zou treffen.

Ten slotte in dit verband nog een algemene opmerking naar aanleiding van de E-meter. Het gebruik van leugendetectors in het algemeen staat volgens ons op gespannen voet met het recht van de burger gevrijwaard te worden van inbreuken op zijn geestelijke integriteit. Het vormt uit zijn aard een directe aantasting van de kern van de persoonlijke levenssfeer en zal daarom op ethische gronden niet zonder meer aanvaard mogen worden. Zou het gebruik van een leugendetector bij de vervulling van enigerlei overheidstaak worden overwogen, dan zal ongetwijfeld niet kunnen worden ontkomen aan een wettelijke voorziening, waarin ten minste het uitzonderlijke karakter van de handeling tot uiting komt en een strakke reglementering wordt gegeven. Zou zich nochtans een maatschappelijke ontwikkeling aftekenen, zoals waarneembaar in de Verenigde Staten, waarin het gebruik van de leugendetector in het maatschappelijk verkeer in het algemeen ingang vindt, dan lijkt het ons alleszins het overwegen waard om de norm van artikel 10 van de Grondwet in dit opzicht te expliciteren in wettelijke regels. Ook bij toepassing van soortgelijke instrumenten in de psychotherapeutische setting mag men veronderstellen dat medisch-ethische opvattin-

¹¹⁶ Men zie het eind 1981 bij de Tweede Kamer ingediende wetsvoorstel 17 207, het ontwerp van Wet op de persoonsregistraties, waarover de vaste commissie voor Justitie in mei 1983 een voorlopig verslag heeft uitgebracht. Overigens ligt het, blijkens een antwoord van de minister van justitie aan de Tweede Kamer bij de behandeling van de Justitiebegroting op 1 februari 1984, is het voornemen om dit wetsvoorstel in te trekken en in de loop van 1984 een nieuw voorstel in te dienen (Hand. II, 1983-1984, blz. 2831).

gen zorgvuldigheidsgrenzen stellen. Het zal na deze regels geen betoog behoeven dat wij de aanwending van de E-meter in de Scientology-praktijk op ethische gronden dubieus achten.

Wij menen in deze beschouwing niet uitvoerig te kunnen ingaan op de eventuele schadelijke gevolgen van de Scientology-technieken, omdat ons dienaangaande tegenstrijdige berichten hebben bereikt. Aan de ene kant beweert de SKA, niet verrassend, dat deze technieken per definitie een gunstige uitwerking hebben – toch een behoorlijk optimistische stelling, wanneer men zich mét Vrolijk (op.cit., blz. 196) en Schnabel (op.cit., blz. 88) realiseert, hoezeer psychische processen bij Scientology worden versimpeld, dat er geen selectie van cliënten plaatsvindt noch in de methodiek wordt gedifferentieerd naar cliënt en dat de technieken vaak worden toegepast door mensen wier enige scholing op psychologisch gebied bestaat uit de kennis bij Scientology opgedaan. Aan de andere kant is de opinie, verwoord in de antwoorden op onze enquête, verdeeld. Het merendeel van de informanten deelt weliswaar mee, dat zich in incidentele gevallen psychische moeilijkheden voordoen, doch laat in het midden waardoor deze precies worden veroorzaakt. Een minderheid is van oordeel dat voor zover er sprake zou zijn van moeilijkheden van psychische aard deze vooral voortvloeien uit de persoonlijkheidsstructuur van de betrokkenen. Wat wel algemeen wordt beaamd is, dat indien er psychische moeilijkheden optreden de oplossing daarvoor door de Kerk altijd in de eigen technieken wordt gezocht. Overigens hebben ons nogal wat commentaren bereikt, waarin wordt gesteld dat de technieken van de Kerk tal van elementen bevatten die wel degelijk een gunstig effect kunnen sorteren. De werking van de technieken zien wij trouwens los van de gevolgen van het «sociale klimaat» in de Scientology Kerk. Verscheidene adressanten wijzen er naar onze indruk terecht op, dat de echte psychische problemen doorgaans pas ontstaan wanneer men gaat twijfelen aan de zin en waarde van de technieken. De rechtlijnige en onverzoenlijke houding van de Kerk kan dan licht de moeilijkheden doen verergeren. In het volgende hoofdstuk van dit rapport zullen wij in algemener zin op deze aangelegenheid terugkomen.

Tot besluit van onze beschouwing zullen wij de vraag onder ogen zien of, het geheel overziende, tegen de SKA maatregelen dienen te worden genomen. In de eerste plaats zij vermeld, dat verscheidene ex-Scientology-leden met succes tegen de Kerk hebben geprocedeerd om een deel van het geld dat zij voor diensten van de Kerk hadden betaald terug te krijgen. Mensen die enige tijd in Scientology actief zijn geweest hebben vaak vele duizenden guldens gependend. Soms kon dat geld deels worden teruggekregen door rechtstreekse onderhandelingen met de Kerk, soms ook langs gerechtelijke weg (waarbij de Kerk doorgaans dading – een schikking – bleek te prefereren boven een rechterlijke beslissing). Enkele malen bleek de Kerk bereid om in haar terugbetalingen verder te gaan dan de bedragen waarvoor geen diensten waren geleverd, doch tot terugbetalingen (als schadevergoeding) van bedragen die hoger waren dan het totale uitgegeven geld is het voor zover ons bekend niet gekomen¹¹⁷.

Wat betreft de houding van de overheid hebben wij beschreven, dat de Scientology Kerk vanaf haar komst naar ons land door de overheid kritisch is gevolgd, zonder dat haar overigens daadwerkelijk iets in de weg werd gelegd. Was de aanvankelijke aandacht bij de justitiële autoriteiten verklaarbaar door de scherpe reacties die de Kerk in die tijd in vele landen opriep, de daarop volgende activiteiten in het kader van de werkgroep-Dekker mogen aanmerkelijk minder begrip ontmoeten. Naar onze mening was voor de instelling van deze werkgroep – hoe informeel deze ook was – onvoldoende aanleiding. Mede daardoor had zij zeker ten aanzien van een in dit opzicht overgevoelige organisatie als de Scientology Kerk een

¹¹⁷ Een gerechtelijke procedure behoort tot de mogelijkheden, indien sprake is van onverschuldigde betaling (wegens niet geleverde of afgenomen diensten). Actiemogelijkheden lijken ons ook aanwezig, indien overtreding van de Wet op het minimumloon kan worden aangetoond. Indien aantoonbare psychische schade is berokkend zou een actie uit onrechtmatige daad kunnen worden overwogen. In hoeverre bedrog dan wel het uitoefenen van ontoelaatbare psychische druk bij de totstandkoming van verbintenissen grond voor een civiele procedure zouden opleveren, is wellicht eveneens te beproeven.

voorspelbaar provocerend effect. Deze escalerende actie van enige ambtenaren had, alle goede bedoelingen ten spijt, beter achterwege kunnen blijven. Ook in later jaren is ons het beleid van overheidswege geen toonbeeld van evenwichtigheid gebleken. In tweëerlei opzicht openbaarde zich dat na enige geruchtmakende en weinig genuanceerde TV-programma's van de VARA-ombudsman eind 1980-begin 1981¹¹⁸. Het gemeentebestuur van Amsterdam vond in deze publiciteit aanleiding om in tegenstelling tot voorgaande jaren de aanvraag van de SKA om een kraampje op de Dam te plaatsen af te wijzen, omdat de Kerk in opspraak was geraakt¹¹⁹, terwijl de inspecteur der indirecte belastingen zich haastte om de Kerk een ambtshalve aanslag omzetbelasting op te leggen niettegenstaande aanvankelijk voor een wat bedachtzamer handelwijze was gekozen. Het zou de betrokken overheidsorganen ons inziens niet hebben misstaan indien men in zijn benadering iets meer beheersing had getoond en meer pogingen had gedaan om tot een zelfstandig oordeel over de organisatie te komen.

Het lijkt ons goed, nu wij toch gewagen van de genoemde TV-uitzendingen, enige opmerkingen te maken over het door sommigen bepleite verbod van de SKA, daarbij vooruitlopend op een algemenere uiteenzetting over dit onderwerp die wij in het vervolg van dit verslag hebben opgenomen. Afgezien van het feit dat in ons huidige wettelijke systeem sedert 1976 de mogelijkheid tot verbodenverklaring niet meer voorkomt¹²⁰ en het belang van de vraag dus in wezen schuilt in de ontbinding krachtens artikel 16 Boek 2 BW van een als verboden aangemerkte rechtspersoon, zal de vraag of de SKA een verboden rechtspersoon is in het huidige systeem slechts aan de orde kunnen komen als de SKA niet onder de uitzonderingsbepaling van artikel 18 Boek 2 BW zou vallen. Ingevolge dat artikel zijn onder meer de artikelen betreffende de verboden rechtspersoon en de ontbinding van een verboden rechtspersoon immers niet op kerkgenootschappen en genootschappen op geestelijke grondslag van toepassing.

Laten wij de vraag echter nog van een andere kant benaderen en ons afvragen of – in de wettelijke terminologie – het doel of de werkzaamheid van de SKA van dien aard zijn dat zij in strijd moeten worden geacht met de openbare orde of de goede zeden, waarmee zij tot een verboden rechtspersoon ware te bestempelen. Het statutaire doel van de organisatie heeft dat karakter volgens ons zeker niet. Een vraagteken plaatsen wij evenwel bij de eventuele strijdigheid van de werkzaamheid van de SKA met de goede zeden, niettegenstaande de onbestemdheid van dit begrip. Wij hebben immers vastgesteld, dat de procedures en de handelwijze die de Kerk stelselmatig toepast in onze optiek op gespannen voet staan met een tweetal belangrijke grondrechten, de vrijheid van godsdienst en de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. Zou de Kerk niet bereid blijken daarin metterdaad verandering te brengen, dan zou de vraag kunnen worden gesteld of zij daarmee niet binnen de wettelijke termen van de verboden rechtspersoon zou vallen. Voor de SKA zou dat een reden te meer moeten zijn om onze bedenkingen ter harte te nemen.

¹¹⁸ De Scientology Kerk trachtte na de eerste uitzending in kort geding nieuwe uitzendingen te voorkomen, doch slaagde daarin niet omdat de door de ombudsman gebruikte methode om de verwerpelijkheid van de Kerk aan de kaak te stellen – heimelijk vervaardigde beeld- en geluidsopnamen – door de president van de arrondissementsrechtbank Amsterdam strafbaar noch onrechtmatig werd bevonden, al overwoog de president wel dat de «methoden als door de VARA gebezigd de grens van het toelaatbare tamelijk snel kunnen doen bereiken door degene die deze methoden toepast»; Rb. Amsterdam, 6 november 1980, NJ 1981, nr. 502.

¹¹⁹ De beslissing van het Amsterdamse gemeentebestuur – waartegen de SKA overigens een vruchteloze en niet tot het eind toe doorgezette AROB-procedure voerde – vormt een treffend voorbeeld van de reactie van autoriteiten op wat in de Amerikaanse literatuur wordt aangeduid met het begrip «hostile audience». Niet de werkzaamheid van de SKA zelf maar de verwachte reacties van een vijandig gezind publiek en de daardoor mogelijke verstoring van de openbare orde waren de reden om het verzoek tot het plaatsen van een marktkraam af te wijzen. Uit bestuurlijk oogpunt moge de opstelling van het gemeentebestuur begrijpelijk worden geacht, doch gegeven de grondwettelijke dimensie van dergelijke kwesties moet erop kunnen worden gerekend dat overheden in de afweging de grootste zorgvuldigheid betrachten.

¹²⁰ Bij de Tweede Kamer is medio 1982 een wetsontwerp (17 476) ingediend om de verbodenverklaring weer in te voeren. Zie hierover paragraaf 4.3.2 van dit rapport.